

Ali ed-Dekkâk'a göre irade kulun ibadet etmesini, himmet ise müşahede mertebesine ulaşmasını sağlar (a.g.e., s. 663, 665). Hakkın kuluna himmeti ölçüsünde ihsanda bulunduğuna, sülûk ehlinin himmetleri ölçüsünde yüce derecelere ulaştıklarına inanan sûfiler etrafındakilere da-ima büyük himmete sahip olmalarını, yani gözlerini yükseltilere çevirmelerini, alelâde şeylere tenezzül etmemelerini öğütlemişlerdir. Herevî himmeti, gönlü fânî dünyanın verdiği sıkıntıdan korumak ve bâki olan âhireti arzulamaya yöneltmek; amel etmek, ancak amelle avunmayıp daha üstün şeyler istemek; amellerin neticesi olan değerli hallerle yetinmeyip daha yükseltilere göz dikmek şeklinde üçe ayırmıştır (Menâzil, s. 22). Himmet üzerinde değişik yorumlar yapan sûfî müellifler genellikle Herevî'nin bu tasnifine bağlı kalmışlardır.

Tasavvufta himmet genel olarak velînin teveccühü, tasarrufu ve olağan üstü işleri başarma gücü şeklinde anlaşılmıştır. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye göre himmetin üç şekli vardır. Kalbin temenni ettiği şeye bütünüyle yönelmesi uyanış tarzındaki himmettir. Bu bir şeyi gönülden dileme, yürekten arzulamaya anlamına gelir. Müridin bir şeyi bütün samimiyetiyle dilemesi "irade himmeti" veya "cem' himmeti" adını alır. Bu anlamdaki himmetin etkisi altına alamayacağı hiçbir şey yoktur. Bu türlü himmete sahip olan bazı müridler şeyhlerini bile etkiler. İbnü'l-Arabî, insanın bütün iradesini belli bir nokta üzerinde yoğunlaştırması demek olan böyle bir himmetle Afrika'da Gurâbiyye adı verilen bir zümrenin diledikleri kişileri öldürdüklerini ileri sürer. Ona göre nefis cem'iyyet halinde olduğu zaman maddeye tesir eder. İbnü'l-Arabî, saf bir ilhamla arzuların bir noktada toplanmasına "hakikat himmeti" adını verir. Yeğâne istekleri Hak olan büyük şeyhlerin himmeti böyledir (el-Fütûhât, II, 693-694). Velîler, himmet denilen mânevî ve sırrî bir güçle misal âlemindeki mümkün varlıkları gerçek varlıklar haline getirebilirler; çünkü himmet kâmil insandaki ilâhî kudrettir (Fusûs, s. 140, 202). Bu kudretle meydana gelen bu tür varlıklara "mahlûk-ı ârif" denir. İbnü'l-Arabî, ârifin mârifeti yükseldikçe himmetle tasarrufunun eksildiğini söyler. Çünkü vücûd-ı mutlakın ahadiyyetini müşahade eden ârif onun vücudundan başka bir şey göremez. Ârifin bu müşahadesi onun

Hak'tan gayriye teveccüh etmesine engel olur.

Abdülkerîm el-Cîlî'ye göre yeryüzündeki en değerli şey himmet olduğundan Hakk'a ancak onunla varılır. Himmet müridlerin mi'râcî, ârifleri Hakk'a götüren buraktır. Bununla beraber sadece Hak'la ilgili olan himmet ne kadar yüce olursa olsun bir yerde perde sayılır (el-İnsânü'l-kâmil, II, 28-30).

Nesneleri, kişileri, ruhları etkileyen ve yönlendiren, ilâhî rahmet ve yardımın gelmesine vesile olan himmet şeyh-mürîd ilişkisi bakımından büyük önem taşır. Hacı Bektâş-ı Velî'nin Yûnus Emre'ye buğday yerine himmet vermeyi teklif etmesini, bunu kabul etmeyen Yûnus'un sonradan pişman olmasını anlatan menkıbe himmetin tarikatlarda ne kadar önemli olduğunu gösterir (Köprülü, s. 260). Halvete giren mürid bu mânevî yolculuğunda karşılaştığı zorlukları aşmak ve her belâyı defetmek için şeyhinin himmetini ister. Çünkü himmet onun kılavuzu ve en etkili silâhıdır (Necmeddîn-i Dâye, s. 285).

"Dert, üzüntü, kaygı, tasa" anlamına gelen **hemm** kelimesi de (çoğulu **hümûm**) himmet anlamında kullanılmıştır. Serrâc hemmi "soyut sır" olarak tarif eder. Bu ise her çeşit meşguliyetten uzaklaşan sâlikin Hakk'a teveccühü olup hiçbir düşünce ve hayal bu teveccühe engel olamaz (el-Lûma', s. 425). Cüneyd-i Bağdâdî, "Hem ile bir an Allah'a yönelmen senin için her şeyden hayırlıdır" demiştir. Tasavvufta büyük önem taşıyan bir hadiste, "Kaygılarını (hümûm) tek bir kaygı ve âhiret tasası haline getiren kişiyi Allah dünya kaygılarından kurtarır" denilmiştir (İbn Mâce, "Muḥaddime", 23, "Züh'd", 12). Sâlikin bir tek tasası ve yönelişi olması esastır. Ebû Ali ed-Dekkâk, sâlikin zâhirini ibadetle meşgul eden şeye hem, bâtınını murakabe eden şeye de himmet adını verir. İbn Kayyim'e göre iradenin başlangıcı hem, sonu himmettir (Medâricü's-sâlikîn, III, 3), yani himmet iradenin en güçlü ve mükemmel şeklidir.

Kişinin bayağı şeylere tenezzül etmesine, gözünün en iyide ve en yüksekte olmasına "yüce himmet" (ulûv-i himmet, himmet-i bülend) denir. Ulûv-i himmet ilerlemeyi ve yükselmeyi sağlar, insana iyi nitelikler kazandırır, onu zilletten kurtarır. Mutasavvıflara göre insan keremi bol Allah'tan mânevî ve yüce değerler isterken aza kanaat etmemelidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cevherî, *eş-Şîhâh*, "hmm" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "hmm" md.; Kâşânî, *İştilâhâtü's-sûfiyye*, "himm" md.; *et-Ta'rîfât*, "himm" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1538; İbn Mâce, "Muḥaddime", 23, "Züh'd", 12; Serrâc, *el-Lûma'*, s. 425; Sülemî, *Tabakât*, s. 388, 466; Herevî, *Tabakât*, s. 515; a.mlf., *Menâzil*, s. 22; Attâr, *Tezkiretül-evliyâ*, s. 663, 665, 755; Baklî, *Şerh-i Şaḥiyyât*, s. 332; a.mlf., *Meşrebü'l-ervâh*, s. 140; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, II, 693-694; a.mlf., *Fusûs* (Affî), s. 140, 202; Necmeddîn-i Dâye, *Mirşâdü'l-ibâd* (nşr. M. Emîn Riyâhî), Tahrân 1366, s. 285; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn*, Kahire 1403/1983, III, 3-6; Abdülkerîm el-Cîlî, *el-İnsânü'l-kâmil*, İstanbul 1310, II, 28-30; Ankaravî, *Minhâcü'l-fukarâ*, Bulak 1256/1840, s. 121-122; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar* (Ankara 1919), Ankara 1976, s. 260; M. Asin Placios, *İbn 'Arabî: ḥayâtühü ve mezhebüh* (trc. Abdurrahman Bedevî), Kahire 1965, s. 196; H. Corbin, *Creative Imagination in the Sûfism of Ibn 'Arabî*, Princeton 1969, s. 222 vd.; Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 161; Ahmed Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi* (haz. Mustafa Tahralı - Selçuk Eraydın), İstanbul 1989-90, II, 122; III, 58, 59.

MEHMET DEMİRCİ

HİMMET EFENDİ

(ö. 1095/1684)

Bayramiyye-Şemsiyye tarikatının
Himmetiyye kolunun kurucusu,
mutasavvıf, şair.

Bolu'nun Dökmeci mahallesinde doğdu. Doğum yılı Ayvansarayî'ye göre 1000'dir (1592). Hacı Ali Merdan adlı bir zatın oğludur. 1018 (1609) yılında tahsil için İstanbul'a gitti. Seyyid Yûnus Efendi'nin yanında mülâzım oldu. Medrese tahsilinden sonra 40 akçe ile müderris tayin edildi. Bu yıllarda aslen Halvetî olmakla birlikte Hamzavî kutbu İdrîs-i Muhtefî'ye de mensup olan Bezciâde Mehmed Muhyiddin Efendi'nin (ö. 1020/1611) halifesi Şeyh Hüseyin Hüsameddin Efendi'ye intisap etti. Seyrû sülûkünü tamamlayıp hilâfet aldıktan sonra müderrislikten ayrılarak Bolu'ya döndü. Burada, tarikat silsilesi Akşemseddin'in halifelerinden Hamza Şâmî'ye ulaşan Bayramî-Şemsi şeyhi Bolulu Hacı Ahmed Efendi'ye biat etti. İcâzet alıp İstanbul'a gittiğinde defterdar İbrâhim Efendi'nin Şehremini Yenibahçe'de kendisi için inşa ettirdiği tekkede Bayramî şeyhi sıfatıyla irşad faaliyetine başladı.

Hüseyin Vassâf'ın anlattığına göre Himmet Efendi, İstanbul'da başında Bayramî taciyla ilk müşridi Hüsameddin Efendi ile karşılaşınca gönlü kırılmasın diye hemen elindeki havluyu dörtgen şeklinde

katlayıp tacın üstüne örtmüş, duruma vâkıf olan Hüsâmedin Efendi de, “Oğlum Himmet, tarîk-i Bayramî’de bu senin ic-tihadın olsun” diyerek onun gönlünü al-mıştır. Hüseyin Vassâf, Himmet Efendi’nin bu olaydan sonra Bayramiyye’nin Him-metiyye kolunun kurucusu sayıldığını ve Himmetiyye tacındaki dört terkinin havlu-yu dörtgen şeklinde katlayarak tacın üze-rine koymasına işaret olduğunu söyler.

Himmet Efendi tekkesinde irşad faali-yetini sürdürürken 1051 (1641) yılında Kasımpaşa Camii vâizliğine tayin edildi. Yirmi sekiz yıl bu camide vâizlik yaptıktan sonra 1079’da (1669) bu görevi oğlu Şeyh Abdullah Efendi’ye devretti. 1090 (1679) yılında Abdullah Efendi Fatih civarındaki Halil Paşa Camii vâizliğine tayin edilince Kasımpaşa Camii’ndeki görev tekrar Him-met Efendi’ye verildi. Aynı yılın sonlarınd-a kendi isteğiyle Üsküdar’daki Dâvud Pa-şa Camii vâizliğine nakledildi. Tekkede ir-şad faaliyetinin yanı sıra vâizlik görevini yaklaşık kırk beş yıl boyunca sürdüren Himmet Efendi 16 Safer 1095’te (3 Şubat 1684) vefat etti. Üsküdar Divitçiler’de Bezciâde Muhyiddin Efendi’nin türbesi-ne defnedilmiş olan ilk müşidi Hüsâmed-din Efendi’nin yanında toprağa verildi. Buraya daha sonra inşa edilmiş olan tek-ke Bezciâde Muhyiddin Efendi Tekkesi, Salı Tekkesi, Himmetzâde Tekkesi, Him-met Efendi Tekkesi adlarıyla da anılmış ve Himmetiyye tarikatının önemli mer-kezlerinden biri olmuştur. Himmet Efen-di’nin vefatına oğlu Şeyh Abdullah Efen-di, “Dedi biri ye’sile nâle-i cângâh edip / Fevtine târihtir hâtîme-i evliyâ”; mensup-larından şair Sıdkı Emetullah Hanım, “De-dim târîh-i fevtin Sıdkı mevlâdan olup mülhem / Bugün Himmet Efendi adni kıldı kendiye me’vâ” beyitlerini tarih dü-şürmüşlerdir.

Himmet Efendi’nin vefatından sonra yerine oğlu Abdullah Efendi geçmiş ve tekkenin meşihatı, tekke ve zâviyelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar Himmetzâ-deler adıyla tanınan bu ailenin tasarrufun-da kalmıştır (bk. HİMMET EFENDİ TEK-KESİ).

İskipli Şeyh Muhyiddin Yavsi (ö. 920/ 1514) tarafından İstanbul’a getirilen Bay-ramiyye tarikatı Himmet Efendi’den iti-baren İstanbul’da Himmetiyye kolu va-sıtasıyla temsil edilmiştir. Kaynaklarda Bayramî Tekkesi olarak gösterilen tekke-ler (bk. BAYRAMİYYE) aslında Himmetiyye koluna mensuptur (Himmetiyye’nin âdâb ve erkânı için bk. Bayramoğlu, II, 213-216).

Şiirlerinde Himmet, Derviş Himmet, Himmetî mahlaslarını kullanan ve tekke şiirinin dikkati çeken isimlerinden biri olan Himmet Efendi Yunus Emre’nin et-kisinde kalarak aruz ve hece vezniyle şiir-ler kaleme almış, bazı manzumeleri ara-larında Hâfiz Post’un da bulunduğu bes-tekârlar tarafından bestelenmiştir. “Vakt-i seherde / Açılır perde / Düşüğüm yerde / Derman sendedir” ve, “Bâd-ı sabâya sor-sunlar / Cânan illeri kandedir / Bilenler ha-ber versinler / Cânan illeri kandedir” mıs-ralarıyla başlayan iki ilâhisi başta olmak üzere çeşitli ilâhileri tekkelerde okuna-gelmıştır.

Eserleri. 1. *Divançe*. Hüseyin Vassâf, Himmet Efendi’nin mürettep bir divanı bulunduğunu, ancak bunun bir yangında yok olduğunu, daha sonra dervişlerin hâ-fızasındaki şiirlerin derlenerek bir divan-çe oluşturulduğunu söyler. Böyle bir olay-dan söz etmeyen Abdülbaki Gölpınarlı ise divanın “ze” (ز) harfinden sonrasını Himmetzâdeler’den Şeyh Abdullah Nâsîh Bey’in kaybettiğini ifade eder (*Melâmilik ve Melâmiler*, s. 128). Millet Kütüphanesi’ndeki bir mecmuada (Ali Emîrî Efen-di, nr. 509/1, vr. 1-23) Himmet Efendi’nin manzum *Tarikatnâme*’siyle yetmiş ilâhi-si yer almaktadır. Aynı mecmuaya (vr. 23-26) oğlu Şeyh Abdullah Efendi’nin bazı şiirleri de kaydedilmiştir. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi’ndeki mecmuada ise (Hâ-şim Paşa, nr. 15/6, vr. 36-49) bir müsed-des ve yetmiş altı ilâhi bulunmaktadır. Mehmet Ali Ayni’nin Himmet Efendi’nin şiirlerinin yayımlandığını söylemesi doğ-ru değildir. 2. *Tarikatnâme*. Tarikat âdâb ve erkânına dair bu eserin bir nüshası İs-tanbul Üniversitesi Kütüphanesi’ndeki bir mecmuanın içindedir (TY, nr. 6383, vr. 1-90). Himmet Efendi’nin biyografisinin ve bestelenmiş şiirlerinin yer aldığı bu mec-muada sayfa kenarlarına bu şiirlerin bes-tekârları ve makamlarının adları da kay-dedilmiştir. Himmet Efendi’nin tarikat ve halvet konularını, Bayramiyye ve Hal-vetiyye tarikatlarının silsilelerinin sikke-i dervîşân, ahvâl-i hilâfet, makâlât-ı meşâ-yih, fukaha gibi başlıkları ihtiva eden ve *Tarikatnâme* adını taşıyan mesnevi tarzında bir eseri daha vardır. Bu eserin bir nüshası *Divançe* ile birlikte Millet Kütüp-hanesi’ndeki mecmuada yer almaktadır (Ali Emîrî Efendi, nr. 509/1). Eserin bazı bölümleri Fuat Bayramoğlu tarafından yayımlanmıştır (*Hacı Bayram-ı Veli*, II, 275-276).

Bursalı Mehmed Tâhir, Himmet Efen-di’nin *Zübdetü’l-d-dekâ’ik* adlı Farsça bir

eseri olduğunu, bu eserin Dağıstânî Hâ-fız Mehmed Efendi tarafından *Gâyetü’l-d-dekâik* adıyla Türkçe’ye tercüme edildi-ğini ve 1292’de (1875) kenarında orijinal metniyle birlikte Mısır’da, daha sonra yalnız tercümesinin İstanbul’da basıldığı-nı söylemektedir. Ancak bu eser Himmet Efendi’ye değil Aziz Neseffî’ye aittir. Yine Bursalı Mehmed Tâhir, Himmet Efendi’nin *Manzûme-i Mi’râciyye* adında bir eseri daha olduğunu söylerse de Türk edebiyatında mi’râciyyeler üzerinde yapı-lan bir çalışmada (Akar, s. 203) Himmet Efendi’ye ait böyle bir eserin tesbit edile-mediği belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârîh*, s. 212, 359; Safâî, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549, vr. 412^b-413^a; Şeyhî, *Vekâyiu’l-fuza-lâ*, III, 578-579; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 426-427; Müstakimzâde, *Mecelletü’n-nisâb*, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 628, s. 471; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, vr. 173^a; *Osmanlı Müellif-leri*, I, 189; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, 341-345; Mehmet Ali Ayni, *Hacı Bayram-ı Veli*, İstanbul 1343, s. 127; Abdülbaki [Gölpınarlı], *Melâmilik ve Melâmiler*, İstanbul 1931, s. 128; a.mlf., “Himmet”, *TA*, XIX, 248; *TYDK*, II, 464-466; Fuat Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Veli*, Ankara 1983, I, 80, 82; II, 213-216, 223, 275-277, bel-ge 146^a; Metin Akar, *Türk Edebiyatında Man-zum Mi’rac-nâmeler*, Ankara 1987, s. 203.

NURETTİN ALBAYRAK

HİMMET EFENDİ TEKKEİ

İstanbul’da
Bayramiyye’nin Himmetiyye kolunun
âsitânesi olan
XVII. yüzyıla ait tekke.

Himmetzâde Tekkesi olarak da anılan bu yapı Fatih ilçesinde Şehremini’den Ye-nibahçe’ye inen yamaçta, Ördek Kasap mahallesinde Himmetzâde Dergâhı soka-ğında yer almaktaydı. Bayramiyye-Him-metiyye pîri Bolulu Şeyh Himmet Efendi (ö. 1095/1684) tarafından, IV. Mehmed devri defterdarlarından İbrâhim Efendi’nin mescidinin içinde XVII. yüzyıl ortala-rında faaliyete geçirilmiş, vakfiyesi Him-met Efendi’nin torunlarından, tekkenin üçüncü postnişini Himmetzâde Şeyh Ab-düssamed Efendi tarafından 1135 (1723) yılında düzenlenmiştir.

Himmet Efendi’nin neslinden Himmet-zâdeler olarak tanınan kalabalık ve nüfuz-lu bir şeyh ailesi gelmiş, gerek Himmet Efendi Tekkesi’nin gerekse İstanbul’daki Bayramî tekkelerinden birçoğunun meş-iyatı bu ailenin denetimine geçmiştir. Him-met Efendi’nin vefatından sonra tekke-sinin postuna sırasıyla Himmetzâde Der-